

Оливера Гаврић Павић

УМЕТНИЧКА ГРУПА АМЕТИСТ- МОЗАИЦИ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ
(реферат са 10. конгреса мозаика АИМС у Скопљу 2006.)

предавање одржано у Библиотеци града Београда, 12.2.2007 у оквиру циклуса предавања о мозаицима

Уметност је по својој суштини увек тежила да се сусретне са недокучивим, оностраним. Свесни своје истинске мисије преображавања себе и видљиве стварности око себе, уметници иду својим путевима, мимо света, често и мимо логике. Слични пустињацима они понекад потраже неког сличног себи ради размене искуства и укрепљења које само они могу једно другоме пружити. Посебно мозаичари, који тешко могу свету објаснити живот са каменом, међу колегама, као у једној породици лако преброђавају тешкоће и још лакше деле заједничке радости и успехе. То су неке основне полазне тачке нашег окупљања. Оснивачи групе Аметист су за 6 година рада повезали велики број уметника, скоро сви релевантни мозаичари у Србији и Црној Гори су били укључени у наше пројекте као и многи други стручњаци.

Један од циљева групе је едукативни, тако да се у својим наступима трудимо да саставимо историјско-географски мозаик, да се подсетимо историје мозаика и пронађемо себе и у прошлости и у будућности. Приликом предавања у Скопљу, на конгресу мозаика, акценат је дат на наше мозаичко наслеђе. Сматрали смо да је конгрес одлична прилика да се Србија и Црна Гора пред бројном стручном публиком из целог света представе својим богатим културним наслеђем.

Историја мозаика на тлу Србије и Црне Горе почиње са првим веком нове ере. Један од најстаријих пронађених мозаика је онај са Косанчићевог венца у Београду, пронађен у поду римске палате са краја 1. и почетка 2. века н. е. То је уједно и једини пронађени мозаик Singidunuma. Мозаик је необичан је спој двеју техника- opus tessellatum-а од слаганих коцкица и тераца од разбацаних одломака.

Највећи број мозаика у Србији и Црној Гори је из античког и ранохришћанског периода. Балканско полуострво као раскрсница многих путева и гранична област између два царства, Римског и Византијског, бележи многа позната налазишта мозаика а нека од њих су и места рођења цара Константина I (Mediana код Ниша), Јустинијана I (Justiniana Prima, Царичин град код Лесковца) и Галерија (Felix Romuliana, Гамзиград код Зајечара). Затим, истиче се царска палата у Сирмијуму са пронађеним мозаицима, налазишта из околине Београда, налазишта на Косову (Главник код Подујева, Неродимље и Улпијана -Липљан), Виминацијум код Пожаревца, локалитети у Црној Гори (Рисан, Пераст, Петровац на мору, Бар, Дукља итд.) На ове локалитете осврнућемо се касније у излагању пројеката групе Аметист.

Средњовековно сликарство Србије и Црне Горе је пре свега чувено по фрескама, јер је мозаик остао везан за велике центре: Солун, Цариград, Рим, Равена, Милано... Путујуће радионице мајстора за фреско сликарство лако су савладале транспорт у условима средњовековног саобраћаја јер су носили само

пигменте, картоне и скице. Мозаик је тражио организовање радионице на једном месту и подразумевао је богатог наручиоца, ктитора, односно цара. Ипак, мозаик се појављује на подовима цркава, а међу најлепшим и најпознатијим је подни мозаик из цркве Св. Архангела код Призрена, задужбине цара Душана, из 14. века. Овај манастир је претрпео разарања и у новије време, 17-18. марта 2004. Треба поменути и мозаичку икону Богородице Одигитрије са краја 12. века, која се налази у манастиру Хиландару.

Велики споменик мозаичког сликарства у Србији између два светска рата је црква Св. Ђорђа на Опленцу код Тополе, задужбина краљевске породице Карађорђевић. Картони за ове мозаике рађени су као имитација наших најпознатијих фресака.

Након другог светског рата мозаик је као и у свим републикама бивше Југославије постао популарна техника новог, социјалистичког поретка. Посебно је процветао у Београду као престоници тадашње Југославије крашећи седишта највише државне власти, (што можемо видети и данас на тв-извештајима). И у овом случају мозаик као монументална техника зидног сликарства глорификује моћ и владара. У време Титовог режима појавио се посебан стил у уметности-социјалистички реализам. Дела из овог периода имају углавном само документарну вредност. Ипак, неколико уметника оставило је за собом значајна остварења из овог периода: Младен Србиновић, Мило Милуновић, Лазар Возаревић, Стојан Ћелић и други. Једна посебна личност, Александар Томашевић, иако је генерацијски припадао уметницима који су стварали у доба соц-реализма, издваја се својим делом, јер успева да споји минимализам модерне уметности и византијску поетику. За његово дело ће се везати чланови групе Амелист.

У другој половини 80-тих и током 90-тих на београдској Академији ликовних уметности настаје неочекивано интересовање студената за мозаик и процват мозаичке технике. Студенти почињу све више да уписују постдипломске студије на одсеку зидног сликарства изражавајући се искључиво у мозаичкој техници и у оквиру ње траже своје личне поетике, лични уметнички израз. Из овог таласа ренесансе савременог мозаика београдске школе настала је група Амелист. У исто време Црква се појављује као све већи наручилац мозаика, али овај изненадни препород мозаика није био непосредно узрокован све већим потребама Цркве за мозаичким сликарством. Као да се десио обрнути процес. Најпре је стасала једна нова генерација савремених мозаичара у Србији и Црној Гори која је својим професионалним знањем могла да одговори било каквом изазову.

Прво веће окупљање сликара који се баве овом техником је покренуто 2001. у Музеју историје Југославије у Београду под називом »Ктизма Теу, изложба и сусрет 12 сликара-мозаичара«. То је била моја прва ауторска изложба коју сам реализовала уз помоћ историчара уметности Драгане Палавестре, док је реч на отварању имао професор Миодраг Јовановић. Желела сам да после дугогодишњег рада у овој техници и неких великих остварених пројеката окупим своје колеге, све које се баве овом техником у тишини атељеа, далеко од увида јавности. Изложбу и сусрет је пратио округли сто на тему "Мозаик данас" на којем су учествовали: архитекта Милица Радосављевић, писац и сликар Милета Продановић, социолог културе Ратка Марић, историчар уметности Весна Лакићевић Павићевић, технолог Љубинко Драгићевић и учесници изложбе. Занимљиво је да је један од излагача на

овој изложби био и монах Тихон из Студенице, иначе наш колега са Академије примењених уметности. После ове изложбе отац Тихон је оформио мозаичку радионицу у манастиру Студеница, а данас се налази у чину архимандрита и игумана овог значајног манастира. Било је очигледно да је ово прво веће окупљање сликара-мозаичара много тога покренуло. Исте године формирана је група Аметист са колегама: Пером Вујошевићем, Снежаном Маринковић, Бориславом Њежићем и са мном, а нешто касније се у језгро групе укључио и Иван Павић.

Постављен је основни циљ групе: да промовише мозаик, да оживи наше културно наслеђе и повеже га са савременом уметношћу, да подигне естетско-етичке вредности наше професије и да окупља све мозаичаре из Србије и Црне Горе и шире.

Реч Аметист потиче из старогрчког где »аметусиос« значи: »који није пијан«, што указује на трезвеност, умереност, као и на љубичасту боју. Аметист симболише највишу истину. Љубичаста боја се сматра бојом покајања, а аметист каменом спиритуалности који јача вољу. По особинама овог прелепог камена уметничка група Аметист тежи да унесе нови дух стваралаштва, нову димензију љубави и духовности не само међу уметницима, већ и у целој затеченој стварности.

У 2002. години остварене су две велике изложбе: прва у Градском музеју у Вршцу и друга у Народном музеју у Крушевцу. Прву изложбу је отворила писац и преводилац Бисерка Рајчић. Изложбу у Народном музеју у Крушевцу отворили су историчар уметности и кустос музеја Лазар Стојновић и историчар уметности Оливер Томић који је и аутор текста у каталогу.

ПРОЈЕКАТ

"САЗВУЧЈЕ САВРЕМЕНОГ, АНТИЧКОГ И РАНОВИЗАНТИЈСКОГ МОЗАИКА"

Овај пројекат је имао за циљ успостављање моста између временски удаљених периода античког и рановизантијског и садашњице у којој смо се ми нашли. Тачније, трагали смо за претходницима, за колегама из далеке прошлости сматрајући да је мозаик толико моћна карика у ланцу љуских напора ка лепоти и духовности да може да преброди огромне временске и цивилизацијске дистанце. Савремена идеја о индивидуалном уметничком делу нас није спутавала, јер је и само наше окупљање говорило у прилог тезе о остварењу личног у оквиру заједнице.

Поставили смо циљеве пројекта: организовање студијског путовања у виду путујуће изложбе од локалитета до локалитета на којима се налазе мозаици. Идејно смо истражили могуће путање ослањајући се на Via Egnatii, антички пут који је повезивао два најзначајнија центра старог света, Рим и Цариград. Наше интересовање побудили су и градови у којима су се рађали римски и византијски цареви и у којима су пронађени остаци велелепних грађевина неизбежно украшаваних мозаицима.

Излагање је обухватило специфичну поставку експоната подразумевајући посебне особености датог локалитета. На сваком месту су се могла правити поређења и мале студије о сличностима и разликама између нових и старих мозаика у естетском, технолошком, цивилизацијском смислу. Пројекат је подразумевао различите активности на сваком кораку овог пута: трибине на тему

мозаика, уметничке радионице, размена информација са колегама и са многим другим стручњацима који су везани за наш пројекат (археолози, историчари уметности, технолози...). Један од битних циљева пројекта је управо повезивање самих уметника и свих других стручњака, како би се створила добра подлога за истраживање и унапређење мозаика.

Пројекат је започет изложбама на приморју Црне Горе, у Бару и Перасту и укључивао је трибину о мозаику у Културном центру Бара. На тему "Мозаик некад и сад" у трибини су учествовали: археолог Јован Мартиновић, археолог Вилма Ковачевић, историчар уметности Луција Ђурашковић, археолог Омер Перочевић, археолог Младен Загарчанин, археолог Милена Врзић, историчар уметности Ковиљка Ђаласан, археолог Милева Николаидис и чланови групе Аметист.

Као што је наведено на почетку предавања у целом приобалном појасу Црне Горе пронађени су подни мозаици, али се сматра да је то само део културног блага који се налази на овим просторима. Најрепрезентативнији мозаик из виле у Рисну је представа бога сна, Хипноса, који датира из 2. века наше ере.

Пројекат у Србији обухватао је локалитете Felix Romuliana (Зајечар), Mediana (Ниш), Justiniana Prima (Царичин град код Лесковца) и Sirmium (Сремска Митровица). Археолози који раде на овим локалитетима су специјално за пројекат групе Аметист писали текстове који сажето говоре о датом мозаичком наслеђу.

Са неким необичним осећајем свечаности отворили смо изложбу на локалитету Felix Romuliana, 27. јуна 2002. у Народном музеју у Зајечару. Реч на отварању имао је директор, Бора Димитријевић, док је кустос- археолог Маја Живић описала овај локалитет у каталогу изложбе.

Felix Romuliana је тестаментарна градња императора Гаја Валерија Галерија Максимијана (293 – 311г.н.е.), названа по његовој мајци Ромули. То је, такође, и место где су цар и његова мајка сахрањени и уврштени међу богове. Подни мозаици Ромулијане представљају највиши домет мозаичке уметности тетрархијског периода и нема сумње да су њихови творци били мајстори највишег ранга. Међу фигуралним мозаицима најлепши је панел са представом Диониса, мозаик са мотивом лавиринта и Венатори (Ловци на лавове).

Колико дистанца од неких 17 векова може бити мала видело се по јединственом мозаичком језику у сучељавању наших радова са примерцима из музеја. Ово ће се још више потврдити на следећој станици нашег пута, на Медијани код Ниша.

Античко насеље Медијана је познато по луксузној вили са перистилом у којој је нађено највише подних мозаика. Ова вила је могла бити повремена резиденција многих царева при њиховим честим проласцима кроз Ниш а нарочито у време Константина I који је у неколико наврата боравио у свом родном граду. Предмети пронађени на локалитету, мозаици, сведоче о високом економском и културном нивоу насеља у коме се живот одвијао од последњих деценија III до друге половине VI века н. е. Већина мозаика пронађених у луксузној вили, купатилу и другим објектима имају геометријске мотиве и рађени су у техници *opus sectile*. Очувано је преко 70% мозаичких површина. Једини, за сада, фигурални мозаици представљају крилату Медузу и трачког речног бога Хебруса. На овом локалитету сарађивали смо са археологом Слободаном Дрчком и директоромком

Народног музеја у Нишу Дивном Пешић. Наши радови су били изложени у једном затвореном простору на самом локалитету у којем се чува део откривеног подног мозаика и више покретних експоната. Такође и овде се могла приметити необична веза између старог и новог постављањем неких наших радова на мозаички под Медијане.

Пројекат "Сазвучје савременог, античког и рановизантијског мозаика" је обухватио још два значајна локалитета: Justiniana Prima (Царичин град код Лесковца) и Sirmium (Сремска Митровица).

Justiniana Prima је место рођења византиског цара Јустинијана I (527-565 г.н.е.). Он је близу Лесковца подигао град који је назвао својим именом. Сам локалитет се популарно назива Царичин град. Царичин град је живео кратко. Подигнут 30-тих година VI века н.е., а већ почетком VII века н.е. срушен је у налету Авара и Словена. У граду је откопано седам цркава, а у непосредној близини града још три. Подови и зидови базилика били су декорисани мозаицима. Мотиви на подним мозаицима Јустинијане Приме иако делују као једноставна апстрактна декорација, носе у себи дубоко симболичко значење јер означавају хришћански универзум. Уз стручно вођење кустоса Јулијане Пешић обишли смо ово чаробно место које је настало као заветни град, нека врста споменика цара Јустинијана, који је желео да обележи место свог рођења.

Сирмијум, један од најстаријих градова на територији Југославије, Римљани су освојили при крају I века старе ере. У току III и IV века н.е. неколико римских царева је рођено у Сирмијуму или околини. У време тетрархије град је постао једна од четири престонице огромне римске империје. Најзначајнији грађевински комплекс у Сирмијуму представља царска палата. У готово свим просторијама откривених остатака царске палате пронађени су подни мозаици. И овде смо имали сарадњу са археологом музеја Јасном Давидовић.

Пројекат "Сазвучје савременог, античког и рановизантијског мозаика" нас је у 2003. довео до Македоније, која је пребогата античким и ранохришћанским мозаицима. Локалитети у Македонији, посебно Хераклеја били су за нас веома значајни, пре свега по лепоти мозаика, а и по нашој блиској вези са археологом Горданом Цветковић Томашевић која је велики део свог рада посветила проучавању мозаика и између осталог откопала 13 великих мозаичких тепиха на Хераклеји између 1959. и 1974. Такође, Александар Томашевић, Горданин супруг и врсни мозаичар за чију поетику се чланови групе Аметист везују, боравио је често у Македонији као сликар-рестауратор.

Пратећи путању Via Egnatia дошли смо до Хераклеје која се налази на раскрсници овог пута са путем који долази са севера. Северни пут је заобилазио Јадран и ишао преко Трста, Београда, Ниша, Скопља, Стобија и укрштао се са Via Egnatia код Хераклеје. Хераклеја је незаобилазно место на мапи културне баштине Балкана као антички град који је постојао и развијао се у континуитету преко хиљаду година (од средине IV в. пре н.е. до краја VI в. н.е.) и као епископско седиште у рановизантијском периоду. Златни период уметничког и духовног просперитета Хераклеје обухвата IV-VI в. н.е. На мозаичким површинама од преко 100м² описани су симболи ранохришћанског космоса, а посебан пример представља чувени мозаик из нартекса Велике базилике који је објаснила и протумачила Гордана Цветковић Томашевић.

Отворили смо изложбу у Народном музеју у Битољу и имали прилике да 10-так дана боравимо на Хераклеји инспиришући се њеним уметничким богатством. Остварили смо веома успешну сарадњу са археологом Аницом Горгиевском, директором музеја Валентином Соклевским и осталим колегама из битољског музеја. Изложбу је отворио професор Ликовне академије у Скопљу, Момчило Петровски и песникиња Силвана Петрова. Наш боравак у Македонији финансијски је подржало македонско министарство културе. Група Аметист је одржала предавање о свом пројекту и мозаичком наслеђу наше земље студентима из Македоније и Француске који су се бавили истраживањима на Хераклеји.

Већ на овом првом путу групе Аметист у Македонију, 2003. обишли смо мозаичке локалитете у Охриду и Стобију. У Охриду (Лихнидос), на месту Плаошник завршена су ископавања која сам имала прилике да видим претходне године. Мозаици су извађени и постављени испод велике надстрешнице са издигнутим базиликом за посетиоце одакле су се могли лепо разгледати, а на месту са којег су извађени подигнута је нова црква Св.Пантелејмона, реконструкција цркве из IX в. Иначе, у целом Охриду налази се чудо од 14 ранохришћанских локалитета који нису ископани, док су ископавања Плаошника помогле стране донације. Локалитет Стоби почиње да се истражује још у периоду између два рата. Радове је водио Музеј кнеза Павла из Београда. Од до сада 18 пронађених мозаика у Стобију, Гордана Цветковић Томашевић је испитала 4, међу којима и импресивну крстионицу из V в.

У лето 2006. група Аметист је поново била у Македонији на студијском путовању Охрид-Струга. И овог пута обишли смо мозаике на Плаошнику. У Струги смо обишли Природњачки музеј у којем се чувају конзервирани мозаици из околине. Обишли смо албанско село Радолиште у којем се налази ранохришћанска базилика и покривени мозаик *in situ*.

ПРОЈЕКТИ

ОМАЖ АЛЕКСАНДРУ ТОМАШЕВИЋУ, САВРЕМЕНИ МОЗАИК, ЗАПИС И МОЗАИК МАЛОГ ФОРМАТА

У 2003. остварили смо пројекат "Омаж Александру Томашевићу" изложбом на овом месту, у Библиотеци града Београда, где је изведен један његов савремени подни мозаик. Овом изложбом чланови групе Аметист хтели су да покажу не само мозаички опус А. Томашевића, већ и свој естетски узор.

Александар Томашевић припада послератној генерацији уметника који су свој траг оставили током 50-тих и 60-тих. Инспирацију за своја дела тражио је у нашем богатом средњовековном наслеђу и добар део живота провео је по манастирима. Као професор зидног сликарства на Академији примењених уметности предавао је и Бори Њежићу, једном од оснивача групе Аметист. На тај начин остварили смо танку непрекинуту нит са овим изврсним уметником, а која нас у крајњој инстанци води ка златном добу фреско сликарства на овим просторима.

Такође, година 2003. је значајна и по пројекту "Савремени мозаик". Овим пројектом смо желели да поново окупимо колеге и прикажемо савремени мозаик у Србији и Црној Гори, као што је 2001. то учинила изложба "Ктизма Теу". Групи

Аметист је и падало у задатак да се побрине о окупљању и презентовању најширег круга мозаичара са ових простора, јер се и једина организовано бавила унапређењем мозаичке технике као својеврсна уметничка институција. У реализацији ове изложбе помогла нам је историчар уметности Ивона Рајачић Барандовски, кустос галерије СУЛУЈ, која је написала текст у каталогу. Током изложбе одржано је предавање о технологији мозаика. Пројекат "Савремени мозаик" је обишао поред Београда, Врбас, Сомбор и Котор.

Следеће године презентовали смо сав дотадашњи рад на пројекту "Сазвучје савременог, античког и рановизантијског мозаика" изложбама у Београду, Ужицу, Рашкој, Новом Пазару и Пријеполу. На београдској изложби, у Галерији Стара капетанија, одржали смо демонстрацију две мозаичке технике и организовали предавање са пројекцијом Гордане Јеремић из Археолошког института САНУ "Античке мозаичке радионице". О пројекту "Сазвучје савременог, античког и рановизантијског мозаика" такође су писали историчар уметности Љубица Миљковић, кустос Народног музеја у Београду и археолог Вујадин Иванишевић.

У 2005. остварен је мој други ауторски пројекат под називом "Запис", реализован уз помоћ осталих чланова групе Аметист. Овај пројекат је обухватио радове 21 уметника. Цела изложба је била посвећена успомени на Гордану Цветковић Томашевић.

Годину дана раније, 2004. група Аметист је опет на овом месту, у Библиотеци града Београда, организовала комеморативни скуп и предавање о Гордани Цветковић Томашевић на којем је представљена њена најновија књига "Корпус рановизантијских подних мозаика". На овом скупу су учествовали: архитекта Милка Чанак Медић, археолог Надежда Пешић Максимовић, директор Републичког завода за заштиту споменика културе Марко Омчикус и чланови Аметиста.

Као што је већ речено шеснаестогодишњи рад на Хераклеји Линкестис био је Горданино животно дело. Тумачење мозаика из нартекса Велике базилике као представе ранохришћанског космоса представља њено велико научно откриће. Први хришћани су сматрали да се космос састоји од 4 домена: први, најсветији, је царство небеса, други домен је рај, трећи је земља и четврти чине воде које све опасују. Излагачи су пошли од хераклејског мозаика као предлошка и по областима ранохришћанског космоса дали лични допринос грађењу новог, имагинарног мозаика радећи искључиво у две технике: мозаик и цртеж (туш и перо).

У непосредној близини галерије на Косанчићевом венцу налази се Горданино друго велико животно дело, археолошки локалитет који је истражила 1976. Тада је откопала остатке Народне библиотеке Србије бомбардоване 1941. у којој је нестало непроцењиво културно благо. Испод библиотеке открила је остатке римске палате са подним мозаиком са краја 1. и почетка 2. века н. е. чију смо реконструкцију видели на почетку предавања. Изложба је постављена у два простора: један који је имао документарни карактер и други са радовима савремених уметника. На овим радовима се могло видети богатство мозаичке технике у свим њеним могућностима.

Током изложбе одржана су два предавања са пројекцијама: "Мозаици Хераклеје" археолога Анице Горгијевске из музеја у Битољу и предавање о раду

Гордане Цветковић Томашевић археолога Гордане Јеремић. О пројекту "Запис" је писала ликовна критичарка Љубица Јелисавац.

У 2006. група Аметист је организовала пројекат "Мозаик малог формата" који је још једанпут окупио генерације савремених мозаичара Србије и Црне Горе, овог пута 25 уметника. Наше колеге су се већ навикле на оваква окупљања и групне наступе. Тако се избором уметника за различите пројекте групе Аметист на изванредан начин бележи историја савременог мозаика на овим просторима. То је и основна намера групе: да повеже мозаичко наслеђе и садашњост, да обједини савремене уметнике у нарочиту мрежу промовишући групно наступање по пројектима, и да да поетичке смернице у савременом мозаику које би биле независне од закона тржишта и потреба наручилаца.

МЕЂУНАРОДНИ КОНГРЕС МОЗАИЧАРА У СКОПЉУ »МОЗАИЧКЕ РАДИОНИЦЕ: РЕЛАЦИЈЕ ИСТОК – ЗАПАД ОД АНТИКЕ ДО ДАНАС« 12-16. септембар 2006.

Овај текст је у нешто измењеној верзији прочитан у септембру 2006. у Музеју савремене уметности у Скопљу на 10-ом конгресу АИМС-а. (АИМС је Интернационално удружење за савремени мозаик са седиштем у Равени) Захваљујући предузимљивости нашег колеге Газанфера Бајрама, сликара-мозаичара, конгрес је одржан у Македонији под покровитељством македонског министарства културе и UNESCO-а. Било је присутно преко 60 учесника из двадесетак земаља.

Рад на конгресу је подељен у пет сегмената: античка епоха, ранохришћански и византијски период, модерни мозаик у сакралним објектима, мозаик и архитектура и мозаик као уметност. Предавања са пројекцијама је пратила и изложба репродукција радова учесника конгреса.

Србију и Црну Гору су представљали чланови и сарадници групе Аметист. Од бивших југословенских република била је присутна још и Хрватска са презентацијом Милуна Гарчевића, професора загребачке ликовне академије.

Били смо импресионирани присуством великих светских имена савременог мозаика као што су: Американка Соња Кинг, Енглескиња Елејн Гудвин, Бугарин Илија Илијев, Американац Исаија Загар, који је у Филадельфији подигао читаве градове од мозаика назвавши их "Магични вртови Филадельфије" и многи други. За разлику од ових уметника, који негују строго персонални, некомерцијални израз, било је доста презентација великих мозаичких радионица и школа. Највећи утисак је оставила школа мозаика у Спилмбергу (презентација Ђованија Пињата), затим Академија лепих уметности у Равени (презентација Данијела Страде) и реферат Манфреда Хена председника АИМС, који је 38 година био шеф мозаичког студија Франц Мајер у Минхену. Овај студио је одрадио бројне велике послове за световне објекте, као и за храмове трију конфесија, католичке, протестантске и јеврејске. Ипак, радови минхенског атељеа су на мене оставили доста хладан утисак. Бугари су се представили са мозаичком радионицом Џорџа Трака и арт-центром у Пловдиву, који производи стаклену пасту за мозаик. Интересантно да су се представници Грчке појавили неприпремљени, мимо договореног програма, последњег дана конгреса са презентацијом младе Ирине Катсуоли која нам је

показала своје индивидуалне радове, али и радове атинске мозаичке радионице у цркви Св. Нектарија на острву Егини, близу Атине. Она је била део тима који је инсталирао 80м² мозаика у овом још незавршеном храму. Руси су били заступљени са презентацијама Александра Васиљева из Санкт-Петербурга и Александра Корнукова, који је организовао и изложбу принтова у другом делу скопског музеја. Мозаици на принтовима су из једне цркве у предграђу Москве.

У 2006. група Аметист је започела рад на новом пројекту АПСТРАКТНО-КОНКРЕТНО који ће бити презентован ове године изложбама у Новом Саду, Пироту и Врању. Планирамо да наставимо сарадњу са колегама из иностранства, позивајући их да гостују на нашим пројектима.